

Чорнобильський апокаліпсис у творчості шістдесятників

Žiga, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:734487>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-15**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

ЗАГРЕБСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ВІДДІЛЕННЯ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ І ЛІТЕРАТУР
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

ПЕТРА ЖИГА
ДИПЛОМНА РОБОТА

ЧОРНОБИЛЬСЬКИЙ АПОКАЛІПСИС У ТВОРЧОСТІ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Науковий керівник: проф. д-р наук Дарія Павлешен

Загреб, 2023

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ISTOČNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI

KATEDRA ZA UKRAJINSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

PETRA ŽIGA

DIPLOMSKI RAD

ČERNOBILSKA APOKALIPSA U STVARALAŠTVU ŠEZDESETNIKA

Mentorica: dr. sc. Dariya Pavlešen

Zagreb, 2023.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF EAST SLAVIC LANGUAGES AND LITERATURES
UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE SECTION

PETRA ŽIGA
MASTER'S THESIS

**THE CHERNOBYL APOCALYPSE IN THE LITERARY WORKS OF THE
SIXTIERS**

Supervisor: Dariya Pavlešen, PhD

Zagreb, 2023

Зміст

Вступ	1
Розділ 1. Чорнобильська аварія та її наслідки для здоров'я людей	2
Розділ 2. Шістдесятництво	3
Розділ 3. Постмодернізм	7
Розділ 4. Відображення чорнобильської катастрофи у творчості постмодерністів	8
Розділ 5. Чорнобильська катастрофа у творчості шістдесятників.....	13
Розділ 5.1. Життєпис Івана Драча та огляд творчості	13
Розділ 5.2. Аналіз поеми „Чорнобильська мадонна“	15
Розділ 6. Життєпис Ліни Костенко та огляд творчості авторки	20
Розділ 6.1. Аналіз поезії Ліни Костенко.....	22
Висновки.....	26
Список використаних джерел	27
Резюме - Sažetak – Abstract	28

Вступ

Тема дипломної роботи – Чорнобильська катастрофа у творчості 1960-х років. У першій частині цієї роботи я наведу факти про Чорнобильську катастрофу, щоб підкреслити масштаби трагедії, яка торкнулася не лише України, а й усієї Європи та залишила численні негативні наслідки для здоров'я людей. У другій частині я поясню, в яких політичних обставинах опинилася Україна протягом 60-х років минулого століття, ким насправді були шістдесятники і як вони вплинули на подальший розвиток української літератури. У третій частині я коротко поясню термін постмодернізм і розміщу його в часових рамках, а в четвертій частині я поясню, як насправді постмодернізм був переплетений з Чорнобильською катастрофою. Я також торкнуся теми апокаліпсису, яка, власне, пронизує цілий згаданий період літератури. П'ята частина дипломної роботи буде присвячена письменнику Івану Драчу, його біографії, літературній творчості та аналізу поеми „Чорнобильська мадонна“. Шоста частина буде присвячена письменниці Ліні Костенко, її біографії, аналізу поезії та розбору двох віршів „Ми – атомні заложники прогресу“ та „Атомний Вій опустив бетонні повіки“. Метою роботи є підкреслити трагедію Чорнобильської катастрофи, пояснити, в яких умовах опинилася Україна до і після аварії, і як вся ситуація відобразилася в літературі, на згаданих літературних прикладах і в житті письменників.

Розділ 1. Чорнобильська аварія та її наслідки для здоров'я людей

Почнемо цю дипломну роботу з короткого огляду Чорнобильської катастрофи. У квітні 1970 року розпочалося будівництво атомної електростанції в Чорнобилі, а в грудні 1977 року був введений в експлуатацію перший енергоблок атомної електростанції. 26 квітня 1986 року близько 01:23 на четвертому блоці атомної електростанції, який вважався найсучаснішим, стався вибух. На момент вибуху в реакторі було приблизно 200 тонн урану. В результаті вибуху в повітря було викинуто 60 тонн радіоактивних речовин. Керівництво колишнього СРСР приховувало аварію від усього світу цілих два дні. Радіоактивна хмара, що виникла після вибуху, накрила не лише Україну, а й Білорусь, Росію, частину Югославії, Болгарію, Грецію, Румунію, Литву, Естонію, Латвію, Фінляндію, Данію, Норвегію, Швецію, Австрію, Угорщину, Чехословаччину, Нідерланди, Бельгію, Польщу, Швейцарію, Німеччину, Італію, Ірландію, Францію тощо. Пожежа на четвертому реакторі тривала 10 днів і була ліквідована 10 травня 1986 року. Через кілька місяців після аварії внаслідок вибуху або гострої променевої хвороби загинули 30 працівників атомної електростанції. За кілька днів після аварії 8,5 мільйонів жителів України, Білорусі та Росії отримали значну дозу радіації. Над четвертим реактором встановили бетонний саркофаг. До кінця літа 1986 року в Україні було евакуйовано 81 населений пункт, а точніше 90 784 жителів. Радіоактивними частинами в Україні було забруднено 2293 населені пункти, а це приблизно 2,6 млн. осіб. Трохи більше 600 тисяч людей стали ліквідаторами аварії, а точніше боролися з вогнем і очищали радіоактивні участки, які виникли внаслідок аварії. З квітня 1986 року по жовтень того ж року атомна електростанція не працювала, а в жовтні були введені в експлуатацію перший і другий блоки, а в грудні 1987 року продовжив роботу третій блок. Після пожежі 1991 року на другому блоці Чорнобильська АЕС повністю припинила роботу 15 грудня 2000 року (Хроніка).

Після короткого огляду перебігу Чорнобильської катастрофи цей розділ буде присвячено наслідкам радіації. Станом на 1 січня 2021 року в Україні статус постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи мали 1 718 113 осіб, з них 322 876 дітей. Серед постраждалих 105 096 осіб втратили працездатність, а саме інваліди – потерпілі 1 категорії та 570 інвалідів атомників. Загальна кількість хворих з 2021 року

порівняно з 2008 роком зменшилася на 24,06%. Хоча кількість захворювань, пов'язаних з Чорнобильською катастрофою, з роками зменшується, важливо усвідомлювати, що навіть через 35 років після аварії наслідки для здоров'я людини все ще присутні. Так, найбільше помітні наслідки у вигляді серцево-судинних захворювань і когнітивних розладів. Крім того, зафіксовано збільшення частоти променевої катаракти та судинної патології ока. Зростають також захворювання щитовидної залози та психологічні розлади у дітей, опромінених до народження. Так само всі форми раку виникають в учасників, які брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Також зафіксоване значне перевищення очікуваного показника раку щитовидної залози, лейкемії та лімфоми, раку молочної залози у жінок (Базика, 2021).

Розділ 2. Шістдесятництво

Ця частина дипломної роботи присвячена шістдесятникам та їхній діяльності, але перед їхньою появою важливо з'ясувати історичні та політичні обставини, що склалися в Україні того часу. Після смерті Сталіна в Україні розпочався новий етап національно-визвольних змагань, якому передували глобальні процеси деколонізації 1950–1960-х років та антикомуністичні заворушення в країнах так званої народної демократії, зокрема в Німецькій демократичній Республіці, Польщі, Угорщині та Чехословаччині, а також сильний рух за права людини, який був стимульований Загальною декларацією прав людини 1948 року. Передумовами опозиційного руху були бездержавність України, засилля партійно-радянської бюрократії, утиски національно-культурного і духовного життя та русифікація корінного населення. Водночас хрущовська «відлига» сприяла виникненню рухів і появи борців за порятунок нації, її духовності, культури та мови. Через стійке неприйняття ідеології комунізму цих борців називали шістдесятниками та дисидентами. Основні течії опозиційного руху другої половини ХХ століття в Україні були самостійницькими, і це особливо підкреслював національно-визвольний рух, вони виступали за права людини і свободу совісті. За державну незалежність боролися представники самостійницької течії, які входили до політичних об'єднань, наприклад: Об'єднаної партії визволення України (1953-1958 рр.), Українського національного комітету (1957-1961 рр.) та ін. Шістдесятники відновили і виховали індивідуалізм, самоповагу, загальнолюдські цінності,

неприйняття несправедливості, повагу до етичних норм, законів і законності. Перші ознаки шістдесятництва як мистецького руху з'явилися в культурі та освіті, це була поезія Л. Костенко, В. Симоненка, М. Вінграновського, І. Драча, І. Калинця, І. Світличного, Є. Сверстюка, І. Дзюби, які очолили публіцистику та літературну критику. Талановиті особи перебували в тоталітарному режимі і чинили морально-етичний опір, атмосфера шістдесятництва оповивала нові ідеї та випромінювала культуру та об'єднувала різноманітність – людей різних поглядів і національностей, які так прагнули свободи. Епоха безособовості та масового страху відходила, на перший план виходила особистість. У 1960-х роках не було відкритих противників соціалізму, але через заборону легальних і невинних протестів і репресії з боку влади щодо висловлювання своїх думок деякі шістдесятники почали виступати проти соціалізму. Стало ясно, що головною причиною русифікації та знищення української ідентичності є насправді колоніальне становище України в СРСР (Овсієнко, 2006).

Шістдесятники не мали документально підтверджених організацій, література була самвидавом, а питання про зміну режиму та національну незалежність здебільшого не порушувалося, але найчастіше про це думали, а тому й шістдесятники не оминули репресій. 1960-ті роки були роками створення політичної опозиції, і уряд це знав і завдав превентивного удару. Перша хвиля арештів, що відбулася в серпні та вересні 1965 року, не налякала шістдесятників, а спонукала їх до протесту. Ті, хто захищав заарештованих, самі зазнавали репресій: виключення з університетів та аспірантури, звільнення з роботи, відмова від захисту дисертацій, заборона творчим людям друкуватися. В. Чорновіл уклав книжку про арешти шістдесятників „Лихо з розуму (Портрети двадцяти „злочинця“)", і так світ дізнався про Україну в біді та почав їй допомагати через радіо „Свобода“. У СРСР протести демократичної громадськості Заходу та офіційні вимоги політиків назвали втручанням у внутрішні справи (Овсієнко, 2006). Шістдесятництво апелювало до демократичних конституцій СРСР і Радянської України, до міжнародно-правових документів і Загальної декларації прав людини ООН. 1990-ті роки захистили закон від влади, а влада намагалася новими репресіями довести, що в СРСР не було порушень прав людини (Овсієнко, 2006).

Нецензурований журнал „Український вісник“, який виходив з 1970 по 1972 рік був дзеркалом шістдесятницьких принципів, які були боротьбою проти національного гноблення та боротьбою за права людини. Журнал перетворився на організаційну

інфраструктуру руху опору. Коло осіб, причетних до розповсюдження позацензурованої літератури, розширилося навіть за кордон, голос самвидаву лунав з Радіо Свобода й звучав іншими мовами. Тоталітарна держава була похитнута, її міжнародна репутація підірвана, і 12 січня 1972 року вона завдала нового удару у вигляді нових арештів. У наступні місяці тривала друга хвиля арештів. 28 червня 1971 року ЦК КПРС прийняв секретну постанову „Про заходи щодо припинення незаконного розповсюдження антирадянських та інших політично шкідливих матеріалів“. 30 грудня 1971 року Політбюро ЦК КПРС вирішило розпочати всесоюзну кампанію проти самвидаву з метою знищення інфраструктури його виробництва та розповсюдження. Жодного з заарештованих не звинуватити у зраді батьківщини, лише в антирадянській агітації та пропаганді Кримінального кодексу УРСР. Але цього разу майже всі очільники руху 1960-х років отримали найвищу міру покарання – 7 років ув'язнення в таборах суворого режиму і 5 років заслання – і були вивезені за межі Батьківщини – табори в Мордовії та Пермській області, потім заслання до Сибіру та Казахстану. Найупертіших відправляли до психлікарень. Список заарештованих досяг сотні людей (Овсієнко, 2006).

Суспільна атмосфера після 1972 року, на відміну від 1965 року, була депресивною. Поодинокі спроби протесту проти арештів були припинені найжорстокішим способом (В. Лісовий, М. Лукаш, Г. Снегирьов). Усіх, хто не давав свідчень проти арештованих і виявляв до них хоч найменшу ознаку співчуття, звільняли з роботи, викидали з черги на квартири, їх самих чи їхніх дітей не приймали до університетів чи виключали з інститутів, відмовляли в навчанні. Будь-які можливості для професійного розвитку та творчої видавничої діяльності (преса, виставки тощо) були припинені. Ті шістдесятники, які хотіли вижити, мушили вибачатися (Зіновія Франко, Микола Холодний, Леонід Селезненко, Василь Захарченко), інші писали лукаві вигадки на своїх недавніх друзів, вичавлювали з себе фальшиві оди на честь душителя Батьківщини (Іван Драч, Дмитро Павличко), дехто не витримав токсичної атмосфери й занепав духом (Григорій Чубай), покінчив життя самогубством (Григорій Тютюнник), найстійкіші – вибрали внутрішню еміграцію (Ліна Костенко, Михайлина Коцюбинська, Валерій Шевчук), чи справді емігрували до Росії (Лесь Танюк, Павло Мовчан). Як відродження 20-х років називають розстріляним, так відродження 60-х справедливо називають задушеним (Овсієнко, 2006).

Влада прагнула повністю знищити мовну, культурну та історичну національну ідентичність України, фізично розчавивши шістдесятників. Це робилося шляхом знищення україномовної системи освіти, газет і журналів, політичних чисток. Через це для величезних мас українського народу національне й людське самоусвідомлення впало нижче нуля: вони почали соромитися свого українства. Стало очевидним: підійти до комунізму по-українськи в принципі неможливо (Овсієнко, 2006).

У 1972 і 1973 роках почалися арешти шістдесятників, але це не завадило їм продовжувати свою діяльність – вони продовжували писати і публікувати свої твори самостійно. Вони захищали себе, свою честь і честь усієї нації. Вони також боролися за статус політв'язнів. Вони організовували акції протесту та голодування, одна з яких відбулася 12 січня і була оголошена Днем українського політв'язня (Овсієнко, 2006).

Шістдесятники дружилися з представниками інших народів СРСР і разом з ними проводив акції протесту. Після цього, наприкінці 1980-х років, вони продовжили вироблення спільної тактики боротьби на Зборах представників ініціативних груп національно-демократичних рухів народів СРСР (Овсієнко, 2006).

Шістдесятництво заслужило моральну підтримку демократичного світу. Адже у світі шанують країни, освічені духовними проявами. Через 5 років після арешту багатьох шістдесятників Українська Гельсінська Група поставила українське питання в контекст конфлікту між тоталітарним СРСР і демократичним Заходом – і разом з ним Захід переміг Імперію зла, здобув свободу і незалежність (Овсієнко, 2006).

Розділ 3. Постмодернізм

У цій частині дипломної роботи я поясню термін постмодернізм. Постмодернізм в Україні є одним із вагомих літературних періодів, який приніс великі зміни. Термін *постмодернізм* можна визначити кількома способами, термін об'єднує галузі філософії та галузі історії, теорії та літературознавчої критики. Важливо підкреслити, що постмодернізм іноді розуміють як процес, а не як літературний період. Важливо зазначити, що наприкінці ХХ століття постмодернізм рушив на схід Європи, яка водала до змін у тоталітарному суспільстві. Постмодернізм викликав хвилю перегляду цінностей, які пронизували суспільства, що перебували на переході від тоталітарної до демократичної моделі та до свободи творчості та культурного плюралізму (Павлешен, 2020: 7). У наступному розділі дипломної роботи я покажу, як Чорнобильська катастрофа стала благодатним ґрунтом для розвитку постмодернізму в Україні. Мотив апокаліпсису сильно пронизаний постмодернізмом і відображає стан свідомості всього людства в момент найбільшої ядерної катастрофи.

Розділ 4. Відображення чорнобильської катастрофи у творчості постмодерністів

Тамара Гундорова у своїй книзі „Післячорнобильська бібліотека“ розглядає Чорнобильську катастрофу як мотив, натхнення і тему, що пронизували постмодернізм і, зрештою, започаткували період постмодернізму в самій українській літературі. Випадковість забажала, щоб Чорнобильська катастрофа збіглася з крахом тоталітарної радянської свідомості, ознаменувавши тим самим кінець XX століття в українській літературі. Чорнобильська катастрофа стала тим моментом, коли змінилася сама свідомість і література українського народу. Так само Чорнобиль став явищем, яке поставило під сумнів культурну емансипацію.

Багато філософів постмодернізму самі асоціюють постмодернізм із ядерною епохою та кінцем світу. Сама можливість ядерного вибуху означала б кінець людського існування, але це також символ кінця існування взагалі. Якщо взяти до уваги, що поняття гіперреальності з'являється і в постмодернізмі, то в такому випадку є надія, що ядерного вибуху не станеться і це замкне нас у просторі віртуальної реальності. Постмодерна свідомість є продуктом філософії кінця світу та ядерної катастрофи, але все ж було б зайвим повністю ототожнювати постмодернізм зі станом повного кінця людської історії (есхатологічним станом) (Гундорова, 2005:12).

Кінець тисячоліття найбільш яскраво відобразив уявлення про катастрофу, а ядерний вибух є символом апокаліптичної ідеї, яка народилася у свідомості людей у другій половині 20 століття. Ядерний вибух визначив символічний соціокультурний порядок, який відображено в постмодерністському мистецтві та літературі. Наголошується, що Чорнобиль є головним символом української літератури кінця 20 століття, він визначив природу українського постмодернізму, можна сказати, що український постмодернізм – це постчорнобильський текст (Гундорова, 2005:13, 14).

Коли ми говоримо про сам ядерний вибух, ми можемо сказати, що він узгоджувався з ідеологічними процесами, але він також показав, як матерія протистоїть людському волонтаризму та визначив наше існування після катастрофи, досягаючи постпрогресивної метафори, прихованої в назві постмодернізм. Відвідування Чорнобильської зони – це досвід, який залишає незабутні сцени та образи, які надовго залишаються в пам'яті відвідувачів. Села, розташовані вздовж доріг, занедбані та зарослі молодим лісом, через який важко проїхати навіть на автомобілі. Людям, які

вирішили повернутися до своїх домівок у Чорнобильську зону, нелегко. Їхнє життя нагадує життя середньовіччя і все ще є відображенням постядерної епохи. Ці люди користуються залишками цивілізації, користуються речами людей, яких вони колись знали, але також і речами незнайомих. Все навколо, одяг, їжа, речі, мова – все зводиться до того, що необхідно людині для виживання, до найелементарнішого і найпростішого. Таким чином Чорнобиль матеріально втілює постмодерні метафори. Чорнобиль – це поєднання постіндустріальної реальності, символом якої є сама АЕС, і середньовічної, домодерної реальності. З цієї комбінації двох реальностей ми можемо сказати, що час є регресивним і порушеним процесом, а не лінійним і контрольованим. З цього поєднання постала нова реальність – постапокаліптична. Культура в радіаційній зоні стає непотрібною, і саме Чорнобиль став свідком знищення культури, техніки та літературних архівів. У шкільній бібліотеці книжки розкидані, у зоні смерті вони вже нікому не потрібні.

Чорнобильська катастрофа стала також мотивом масової та високої культури. У масовій культурі тема апокаліпсису стає затребуваним товаром, а висока культура прагне відобразити справжню правду про Чорнобиль. Масова культура популяризувала Чорнобильську катастрофу. Таким чином тема апокаліпсису стала загальною. Висока культура, з іншого боку, намагається показати справжню правду про Чорнобильську катастрофу та наскільки небезпечними були її наслідки. Ми приходимо до концепції чорнобильського кітчу як побічного продукту масової та високої культури, і він означає дешевий катарсис, який використовують преса та література. Чорнобиль також став метафорою відкритості світу, а чорнобильська хмара, яка перетнула кордони двох великих військових блоків, стала символом краху кордонів між двома системами – радянською та західною. Таким чином Чорнобиль намалював карту Європи (Гундорова, 2005:16, 17, 18).

Тамара Гундорова стверджує, що постмодернізм в українській літературі втілюється топографічно, як сукупність ідеальних місць, географічних карт, текстів і дискурсів на поверхні тіла національної культури, з усіма її центрами та периферіями, натякаючи на те, що сам Чорнобиль є символічна подія і місце, яке об'єднує всю цю топографію. Ми живемо в постчорнобильський період, і саме Чорнобиль змінив образ світу, звільнив нас від просвітницьких і романтичних ідеалів, перевернув існуючі виміри простору і часу, поставив під сумнів можливість відтворення. Чорнобиль стер

усі кордони, а радіація пронизала найнесподіваніші та найвіддаленіші місця, знищила час, спотворила поняття „близького“ і „далекого“, змінила внутрішнє і зовнішнє. Звичайно, Чорнобиль насамперед асоціюється з реальним лихом, але це лихо набуває нового символічного значення з точки зору часу. Протягом 20-го сторіччя українську культуру, літературу та політику іноді закликають до модернізації та вестернізації, і цей стан трансмодерності збігається з Чорнобильською катастрофою та ідеями кризи західного модернізму. Західний постмодернізм включає також протилежні форми культури постколоніального типу, такі як культури маргінальних груп, новостворені креолізовані мови, власне кажучи, культури детериторіалізації сучасного світу. У постмодернізмі ми зустрічаємося з іншим процесом, яким є гібридизація культури, тобто зняття контрасту між високою та популярною культурою.

Чорнобильська катастрофа стає національною алегорією. Чорнобиль, як символічна подія, співвідноситься з різними змістовними реаліями: апокаліпсисом, екологією душі й культури, новим Середньовіччям, актуалізується у просторі поліських лісів, із позачасовістю. Текст про Чорнобиль насамперед створювався як збірка творів, присвячених темі Чорнобиля. Ми є свідками величезної чорнобильської бібліотеки, автори якої відомі і невідомі, поезія, проза, есеїстика та публіцистика, мемуари, різноманітні документи, літературна критика. Чорнобиль стає улюбленою темою масової культури, про що свідчить велика кількість шкільних робіт, дитячих спогадів, патріотичних і духовних сповідей. Постмодернізм використовує Чорнобиль як реальне місце дії сучасних детективів, а також віртуально, як фантастичне місце дії наукової фантастики. Важливо також відзначити символічний чорнобильський текст, який включає твори, не пов'язані з Чорнобилем, але все ж Чорнобиль у таких творах розкривається опосередковано, приховано, ідеологічно та дискурсивно. Можна сказати, що український постмодернізм підриває ідеологічний простір тоталітарної культури, водночас децентралізує літературу та займається авангардною культурною критикою. Елементами творів українських постмодерністських авторів стають гра слів, стилізація та іронічна мовна поведінка, що дозволяє їм вирватися з-під панування офіційної культури, звільнитися від ідолів і масок тоталітарного минулого. Література стає діалогічною, але й полілогічною, включає різні дискурси, мовні форми та жаргони, розмовна мова набуває ролі доказу, а мовний потік набуває форми тілесності (Гундорова, 2005: 21, 22, 23).

Крім того, можна сказати, що Чорнобиль став сенсацією і трагедією. Вперше глобальна катастрофа стає об'єктом відтворення. Чорнобиль стає головною темою фільмів жахів, стає образом масової культури, як згодом стала подія 11 вересня в Нью-Йорку та різдвяне цунамі 2004 року. Катастрофи в епоху постмодерну легко стають улюбленими темами масової культури і легко й цікаво переказуються, перетворюючись на своєрідні мультфільми чи фільми жахів. Микола Калухін протестував проти такого зображення Чорнобиля, оповідаючи проти фіктивного Чорнобиля своєю оповіддю – правдою, а його свідчення спрямовані проти чорнобильського кітчу, про який уже йшлося, спрямовані проти продажу сувенірів на згадку про трагедію, і виступає проти масової культури, яка відтворює тему апокаліпсису. Чорнобиль змінив уявлення про світ і поняття, якими ми сприймаємо світ (Гундорова, 2005:24, 27).

Життя продовжилось і після Чорнобильської катастрофи. За 5 кілометрів від 4-го реактора живуть Сава Григорович Образай із Семигодів та Олена Дорофіївна з Хоромного. Їхні села зникли в катастрофі, і вони, як Адам і Єва після вигнання, починають нове життя в будинках, залишених їхніми господарями. Ці люди одягаються в залишки чужого одягу, обробляють чужу землю і готують в чужому посуді, в цих обставинах починається нове Середньовіччя, в залишках цивілізації. Можна сказати, що Чорнобиль як подія поєднав онтологічні, етичні, ідеологічні та екологічні проблеми пізньої тоталітарної доби в культурному тексті кінця 20 століття, а присутність катастрофізму призвела до нових форм свідомості. Чорнобильська катастрофа стала рушійною силою переоцінки радянської ідеології, переосмислення ролі самої історії, зміни цивілізаційних ідеалів. Чорнобильська катастрофа стала відправною точкою легалізації постмодерної ситуації кінця 20 століття в українській історії. Крім того, як уже зазначалося раніше, Чорнобильська катастрофа стала символом, наприклад, якщо дивитися на катастрофу з соціокультурного аспекту, Чорнобиль ознаменував кризу тоталітаризму та змінив радянський образ світу, а культурно-ідеологічний кодекси набули, крім антитоталітарного, апокаліптичного відтінку (Гундорова, 2005:28, 29).

Кордони, встановлені між двома блоками після Другої світової війни, були перетнуті в той момент, коли чорнобильська радіоактивна хмара почала свій шлях і ознаменувала початок ери глобалізації. Таким чином Чорнобиль відкрив Україну на Захід і навпаки, і всю Європу поєднав той самий страх. Світ опинився в несподіваному

становищі, західний дискурс центризму було зруйновано, а постмодернізм вибухнув на периферії Європи (Гундорова, 2005: 30).

Розділ 5. Чорнобильська катастрофа у творчості шістдесятників

Розділ 5.1. Життєпис Івана Драча та огляд творчості

Іван Драч народився 17 жовтня 1936 року в селі Теліжниці Тетіївського району Києва. Він народився в родині робітників і змалку був знайомий із сільськогосподарською працею. 8 квітня 1951 року в журналі „Ленінець“ були надруковані його перші вірші, коли він навчався у сьомому класі. Після закінчення середньої школи в Тетіїві викладав російську мову та літературу в школі сусіднього села, потім працював інструктором Тетіївського райкому комсомолу. З 1955 по 1958 рік проходив військову службу. Після строкової служби вступив на філологічний факультет Київського університету, з якого був виключений у 1962 році за політичні переконання. Івана Драча виключили з медичного факультету, після чого він знайшов роботу в журналі „Літературна газета“ (колишня „Літературна Україна“) завдяки Павлу Загребельному, який тоді був редактором журналу. Потім Іван Драч закінчив курси удосконалення сценарного мистецтва при Держкіно УРСР у Москві, які тривали два роки. Наступним робочим місцем для Івана Драча стала однокімнатна майстерня кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка в Києві. У 70-х роках працював у редакції журналу „Вітчизна“. Переломним моментом у творчому розвитку Івана Драча стало навчання. Між 1950-1960-ми роками стався кінематографічний вибух, який приніс багато художньо цінних фільмів, які Іван Драч, як молодий сценарист, увібрав. Іван Драч мав великий потяг до знань з різних галузей культури і постійно читав. Іван Драч працював секретарем Спілки письменників України та першим секретарем Київської організації з середини 1980-х років, а також був одним із організаторів і першим президентом Народного Руху України, який проіснував з жовтня 1990 року по лютий 1992 року. З 1990 по 1994 рік – народний депутат України 12 скликань. У 1991 році він був президентом „Української асоціації“, після чого, з 2000 по 2002 роки, був президентом Державного комітету інформації, політики, телебачення і радіомовлення України. Був лауреатом Державної премії СРСР. Т. Г. Шевченка 1976 р., Державної премії УРСР 1989 р. та премії Фонду Антоновичів. У 1996 році був президентом Конгресу української інтелігенції, нагороджений орденом Ярослава Мудрого V ступеня (1996), у 2006 році оголошений Героєм України (Кузьменко, 2014:52, 53).

Творчість Івана Драча має широкий спектр. Іван Драч є автором багатьох сценаріїв, один із них – сценарій „Криниця для спраглих“ режисера Ю. Ілленка в

середині 60-х років цей фільм став одним із найпопулярніших і на самій вершині українського філософсько-політичного кіно. Іван Драч написав сценарії до таких фільмів: „Пропала грамота“ (за мотивами М. Гоголя) І. Миколайчука також був поставлений за сценарієм І. Драча, як і „Вечори на хуторі біля Диканьки“ (за творами М. Гоголя) та „Камінний хрест“ (за новелами В. Стефаніка), „Дід лівого крайнього“, „І в звуках пам'ять відгукнеться“, „Мама, рідна, любима“, „Зона“, „Вінчання зі смертю“ та ін. Іван Драч, окрім написання сценаріїв, досліджував біографії українських митців, на підтвердження цього можна навести фільм „Іду до тебе“ про Лесю Українку; „Київська фантазія“ про М. Лисенко; Біографічна повість „Григорій Сковорода“ у співавторстві написана 1984 року. Іван Драч був організатором літературного процесу в Україні, перекладачем, поетом. Писав вірші, драматичні поеми, сценарії, екранізації, есе, літературно-критичні праці.

Поезії Івана Драча: Соняшник (1962), Протуберанці серця (1965), Дихаю Леніним (1965), Балади буднів (1967), Поезії (1967), До джерел (1972), Корінь і крона (1974), Київське небо (1976), Чорнобильська мадонна (1988) тощо (Кузьменко, 2014:108, 109, 110).

Розділ 5.2. Аналіз поеми „Чорнобильська мадонна“

Поема „Чорнобильська мадонна“ Івана Драча була написана в 1987 році. „Чорнобильська мадонна“ зображає людське горе та жахливі наслідки Чорнобильської катастрофи. „Чорнобильська мадонна“ приховує одну універсальну ідею, вплетену в її ретельно підібрані слова та композицію. Це фактично нагадування всьому людству про те, що недбале ставлення до природи може призвести до катастрофи та до краю існування. Руйнуючи природу, ми водночас руйнуємо свою психологічну цілісність. „Чорнобильська мадонна“ має дуже цікаву композицію. Вона розділена на 25 частин різного жанру. Частини пов'язані між собою темою твору, але різняться жанри. Перша частина назви „Пролог“ – ліричний жанр, „З канадської листівки „Мадонна атомного віку“ Василя Курилики, 1971“ – проза. „Хрещатицька мадонна“ – це балада, а „Солдатська мадонна“ – схожа на міф, „Баба в целофані“ – це поєднання смішного й трагічного, таке розмаїття жанрів і образів, що протягнуто через усю поему, відображає широкий спектр наслідків, що торкнулися всієї Землі після катастрофи. Автор узагальнює та схиляється до універсалій, щоб зрозуміти причини та наслідки катастрофи. Призма людського смутку є головним фільтром у цьому вірші, який змальовує зламану людську долю на стику між світовою історією та конкретним життям. Поема „Чорнобильська мадонна“ є мозаїчною і є символом спокути та просвітлення, автор поєднав дві непокдані речі – Чорнобильську катастрофу та мадонну у вірш-плачі про страшну драму, яка сколихнула світ. У біографії Івана Драча є дуже цікавий факт, який особливо пов'язує його з Чорнобильською катастрофою, його син Максим, який на той час уже закінчив медичний факультет, допомагав постраждалим і сам був під дією радіації. Іван Драч був одним із небагатьох, хто терміново не евакуював своїх дітей із Києва. Чорнобильська катастрофа залишила глибокий слід в житті Івана Драча, пройняла його батьківським горем і турботою. „Чорнобильську мадонну“ можна охарактеризувати як болісне голосіння, як сумну пісню людської душі маленького містечка над Прип'яттю. Назва поезії „Чорнобильська мадонна“ стає зрозумілою вже після прочитання епіграфів, у яких міститься мораль українського народу, а це святе ставлення до матері та засудження негідної поведінки щодо неї. Сучасна Чорнобильська мадонна розміщена прямо біля образу Богоматері. Багатство символіки є найвиразнішою частиною поеми, головним символом – Богородицею є й назва поеми. Протягом своєї історії людство створювало

різноманітні образи та символи Богородиці – покровительки. У своїй поемі Іван Драч ототожнював Божу Матір із Солдатською мадонною, Атомною мадонною, матір'ю генерала. Усі ці земні втілення Богоматері, її хода до саркофагу до мертвих, яка залишила слід на піску, фактично вирішують проблему совісті для майже зруйнованого світу:

„Бігли босі сліди,
А пісок тільки спалено вився,
Шепотів, шурхотів,
В стежку шлейфом світився,
А ми німо дивилися —
От проява непевна яка!
Може, мати ішла в саркофаг
До Валерія Ходемчука?“ (Драч, 2006:88)

Біблійні розповіді підкреслюють масштаби катастрофи. У зображенні Ісуса Христа та царя Ірода виявляються моральні проблеми, які через ці символи пов'язані з Чорнобильською трагедією. Сама назва поеми „Чорнобильська мадонна“ пройнята глибоким символізмом. Мадонна – це насправді сама Україна, над якою знущалися власні сини-вчені, і є символом усіх матерів, що мали подібну долю. Іван Драч зобразив мадонну як хвору мати, хоча її можна зустріти лише в щасливих, радісних тонах. Мадонна – чорнобильська мати, яка пережила земне пекло, пройнята нескінченними стражданнями і приречена тинятися по Києву з лялькою в руках, гадаючи, чи буде у неї колись власний син, для неї нормальне життя стало невідомим і далеким спогадом. Мадонна показала нам справжню правду і потворне обличчя катастрофи, яка торкнулася чи не всього світу. Це також викрило багато облич, які дбали про спільне благо, але зазнали невдачі в турботі про безпечну роботу електростанції, що коштувало життя Україні та її людям (Джей Джи).

Читання „Чорнобильської мадонни“ – складний процес, у якому читач стикається з різноманітними уявленнями, символами, метафорами, інтертекстуальністю, і навіть сама побудова цієї мозаїчної поеми впливає на кінцеве враження. У цьому процесі читач відчуває різні емоції: смуток, гнів, співчуття, безпорадність, натяк на

комізм і збентеження, яке може викликати побудова поеми. Сама мозаїчність твору спочатку змушує читача задуматися, чому твір так задумано, але після прочитання суть мозаїчності стає кришталеву зрозумілою – сама тема поеми заплутана, жахлива, якась нелогічна, багато хто тоді дивувався, чому мала статися така трагедія. На самому початку поеми розкриваються рядки, овіяні сумом:

„Я заздрю всім, у кого є слова.

Немає в мене слів. Розстріляні до слова.

Мовчання тяжко душу залива.

Ословленість — дурна і випадкова.

Я заздрю всім, у кого фарби є —

Жагучі коні з дикого мольберту.

До мене жодна фарба не встає,

Сховавши в сіре суть свою роздерту.

Я заздрю всім, до кого лине звук,—

Лічильник Гейгера пищить так потойбічне.

На кожній арфі чистить дзьоба крук

Й "Never more" кує мені стоїчно.“ (Драч: 2006:86)

Ці вірші прикрашають кінцівку „Прологу“, розкриваючи глибокий смуток ліричного суб'єкта, що сповіщає тон майже всієї поеми. Ліричний суб'єкт залишається без слів, барв і звуку. Його душа оповита сірістю, мовчання заволоділо його суттю, а лічильник Гейгера став єдиним відомим йому інструментом. Метафори, тонко пов'язані одна з одною, важкі й тиснуть на ліричного суб'єкта, який уже ні в чому не бачить щастя. Усе, що він знав, розвіялося в одну мить, залишилася лише заздрість до тих, хто все-таки знаходить у житті сенс і щастя.

З багатьох важливих проблем, які проходять через поему, однією з найяскравіших є проблема виживання, точніше, тема матері, пологів і дітей:

„...В багатті стоїть

Скіфська мадонна.

Дитя кам'яне

Хоче вийти із лона,

Та мати замкнула

Руками живіт,

Не хоче дитину

Пустити у світ.

(...)

Та скіфка не родить.

Вже чорна стоїть.

Дим лютий валує.

Вже зоряна сіть

У небі з'явилась.

Вже місяць з-за хмар

Сонцем козацьким

Зорить на пожар.

Та баба затяго

Стоїть у вогні...

Не видно тобі?

Зате видно мені!“ (Драч, 2006:106, 107)

Ці вірші описують мадонну як матір, яка не хоче народжувати і не може виконати свій обов'язок. Її кам'яне дитя залишається всередині неї, а мадонна зображена стоячи у вогні. Ці яскраві образи і метафори змушують здригатися під час читання, але саме ці

страшні образи змушують читача усвідомити трагедію Чорнобиля. Стає зрозумілим, чому мати не хоче народжувати дитину і відпускати її в зруйнований світ, вона просто хоче її захистити. Після Чорнобильської катастрофи багато дітей народилося з наслідками радіації, тому цей образ мадонни-матері у вогні насправді є сумним відображенням дійсності, яка настала після катастрофи. Матері були позбавлені свого призначення, основи людського існування похитнулися. „Чорнобильська мадонна“ перелила на папір у вигляді метафор, символів, композиції, ритму та рими всі людські страждання, спричинені катастрофою. Вона відкрила багато питань, на які дала відповідь і тим самим сколихнула свідомість читача.

Розділ 6. Життєпис Ліни Костенко та огляд творчості

Ліна Костенко народилася 19 травня 1930 року в місті Ржишів на Київщині, її батьки були вчителями. Разом з батьками 1936 року переїхала з родиною до Києва, де закінчила середню школу. Ще в студентські роки почала відвідувати літературну студію при журналі „Дніпро“. Її батька заарештували і на десять років розлучили з родиною, а Ліну Костенко називали донькою ворога народу. У 1946 році побачили світ перші вірші Ліни Костенко, і того ж року вона вступила до Київського педагогічного інституту ім. М. Горького, але перші роки навчання зовсім не відповідали її духовним запитам. Культурне життя Києва наприкінці 40-х років було духовно мертвим, і достатньо було поглянути на тогочасні літературні журнали. Ліна Костенко отримала звістку про смерть Сталіна, будучи студенткою Московського літературного інституту ім. М. Горького, закінчила навчання в 1956 році. Вже наступного року вийшла її перша поетична збірка „Проміння землі“. У 1958 році вийшла її друга збірка „Вітрила“, а в 1961 році – „Мандрівки серця“. Ліна Костенко стала провісницею шістдесятництва, вона повернула поетичному слову естетичну повноту. У 1962 році збірка „Зоряний інтеграл“ зазнала численних цензурних перевірок і цензур і так і не побачила світу. Збірка „Княжа гора“ 1972 року спіткала подібна доля – через цензуру вона так і не була надрукована. Така реакція влади була очікуваною, бо обидві збірки вирізнялися з тогочасного поетичного тла. Збірки відрізнялися від тогочасних протоколів і не відповідали розвиненому соціалізму, їхня лірична тональність, національна спрямованість і свіжість, якою віяла, не вписувалися в рамки часу. З 1961 по 1977 рік, точніше, довгих 16 років, Ліна Костенко мала період мовчання, і її твори в цей період не друкувались. Тому її творчість вимушено розділилася на два періоди зі штучно створеною перервою. Її книги вийшли аж в 1977 році. Ліна Костенко також працювала в галузі кінодраматургії, у 1963 році вона зустрілася разом з А. Добровольським та створила сценарій до фільму „Перевірте свої годинники“, а останнім часом авторка пише прозу. У 1987 р. за історичний роман у віршах „Маруся Чурай“ і збірку поезій „Неповторність“ Ліна Костенко отримала Державну премію УРСР ім. Т. Г. Шевченка. У 1994 році вона отримала за книгу „Інкрустація“ італійською мовою премію Франческо Петрарки. Консорціум венеціанських видавців визнає та відзначає творчість чудових сучасних письменників. У 1998 році Світовий Конгрес Українців у Торонто нагородив Ліну Костенко медаллю Святого Володимира. У 2000 році вона стала

першим лауреатом Міжнародної літературно-мистецької премії ім. Олени Теліги. У березні того ж року нагороджена орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (Кузьменко, 2014: 52, 53).

Розділ 6.1. Аналіз поезії Ліни Костенко

У цій частині дипломної роботи я проаналізую два вірші Ліни Костенко „Атомний вій” та „Ми – атомні заложники прогресу”. Перед самим аналізом важливо, окрім біографії, підкреслити особливий спосіб поетичного вираження Ліни Костенко, який робить її неординарною та впізнаваною поетесою. Ліна Костенко, безперечно, збагатила своєю творчістю і без того широке коло української літератури. Її аналіз і сприйняття дійсності знайшли яскраве відображення в її творах – гостре спостереження суспільних та історичних явищ проціджується крізь етико-філософське та художнє сито. Результатом такого детального аналізу є глибокі, особисті, інтелектуально-філософські літературні вираження, що поширюються на специфічне поєднання різних жанрових систем. Основою її творчості є ліричний суб’єкт, який вбирає дійсність у всій її цілісності та аналізує її та представляє читачеві з її етично-філософської перспективи. Твори Ліни Костенко тяжіють до вирішення актуальних соціальних, історичних, філософських і моральних проблем. Таке бачення ліричного суб’єкта породило чимало перлин поезії. Багато творів Ліни Костенко пов’язані з Чорнобильською катастрофою, особливо поезії. Для творчості Ліни Костенко характерні твори, насамперед вірші, які об’єднані однаковими проблемами і темами, процілені крізь гостре око ліричного суб’єкта і є граничною критикою чи сприйняттям сучасного світу. Такі вірші можна класифікувати на цикли, наприклад: військовий цикл („Смертельний падеграс“, „Тут обелісків ціла рота...“, „У Корчуватому, під Києвом...“), автобіографічний („Мій перший вірш, написаний в окопі...“, „Я виросла у Київській Венеції...“, „Мати“), чорнобильський („Атомний Вій опустив бетонні повіки...“, „Загидили ліси і землю занедбали“, „Летючі крони голубих дерев ...“) тощо. Тема Чорнобильської катастрофи настільки міцно вкоренилася у свідомості Ліни Костенко, що навіть у творах іншої тематики простежуються спогади про Чорнобиль та різні алюзії на нього. Таким чином думки і почуття автора формують постійні нагадування про трагедію, звернені до сучасної дійсності (Філат, 2018:2).

Перший вірш, який я розберу, називається „Ми – атомні заложники прогресу“, це також перший рядок вірша, дуже короткий, він складається всього з чотирьох строф, і кожна з них несе в собі сильне повідомлення, і перехресне римування надає віршу особливого ритму.

„Ми – атомні заложники прогресу.

Вже в нас нема ні лісу, ні небес.

Так і живем од стресу і до стресу,

Абетку смерті маємо – АЕС.“ (Філат, 2018:2)

Відповідно до аналізу цього вірша Тетяною Філат, і як сказано в самому вірші, люди в цю сучасну епоху є атомними заручниками прогресу і живуть у стресі, а кінець вірша розкриває дещо апокаліптичну метафору – атомну електростанцію (АЕС) як абетку смерті. У такий спосіб ліричний суб'єкт створює універсальне застереження та загрозу людському існуванню не лише від атомної електростанції, а й від потенційної духовної та гуманітарної катастрофи (Філат, 2018:2).

Лише в чотирьох рядках, збагачених римою, ліричний суб'єкт дуже серйозно ставиться до подій української історії, витягує з них урок і робить висновок, що якщо людина продовжуватиме ті ж кроки, може статися загальнолюдська трагедія, а сучасна дійсність доводить, що такі сценарії не належать до фантастики, але що вони дуже можливі. Згадуючи небо та ліси, екзистенційне питання в вірші набуває нового виміру, а повідомлення ще більше підкреслюється.

Наступний вірш, який я розберу, — це „Атомний вій“, який складається з двох строф по вісім рядків і також прикрашений перехресним римуванням.

„Атомний Вій опустив бетонні повіки.

Коло окреслив навколо себе страшне.

Чому Звізда-Полин упала в наші ріки?!

Хто сів цю біду і хто її погне?

Хто нас образив, знівечив, обжер?

Яка орда нам гідність притоптала?

Якщо наука потребує жертв, —

чому ж не вас вона перековтала?!

Загидили ліси і землю занедбали.

Поставили АЕС в верхів'ї трьох річок.

То хто ж ви є, злочинці, канібали?!

Ударив чорний дзвін. І досить балачок.

В яких лісах іще ви забарложені?

Що яничари ще занапастьять?

І мертві, і живі, і ненароджені

нікого з вас довіку не простять!,, (Костенко)

Аналізуючи цей вірш, Т. Філат розбирає кожен рядок, вилучаючи з нього глибокі повчання та застереження. На самому початку вірша міститься натяк на цитату з відомого твору Миколи Гоголя „Вій“, яка в цьому новому середовищі отримує доповнення „атомний“, що пов’язує персонажа з сучасною атомною добою. Після цього, у другій частині вірші, з’являється ряд емоційно насичених, специфічних риторичних запитань, якими ліричний суб’єкт вказує на сучасні проблеми, змушує читача задуматися. Що особливо вражає в цьому вірші, так це риторичні запитання. Ліричний суб’єкт вводить питальні слова, які мають певну вагу і мають на меті підкреслити, хто винен у атомній трагедії та чому вона мала статися. Напруженість трагізму, що підкреслюється риторичними запитаннями, додатково підкреслюється поєднанням знаків оклику й питання. У вірші натрапляємо на засудження вибору місця для будівництва атомної електростанції, яка була розташована біля витоків трьох річок. Ліричний суб’єкт глибоко переживає трагедію, яка спіткала Україну, його країну та її народ і шукає винного, називаючи його „злочинцем“ і „людоджером“. Сильні й мальовничі метафори, якими пронизаний вірш й означають трагедію Чорнобиля, підкреслюються символами „чорного дзвона“ й „яничара“. Кінець вірша підкреслює відома алюзія на слова Шевченка, а ліричний суб’єкт робить висновок про те, що Чорнобильська трагедія ніколи не буде забута і не пробачена майбутніми поколіннями (Філат, 2018:3).

При першому прочитанні цей вірш справляє сильне враження, яке викликає сум, страх і гнів водночас. Ретельний відбір символів і метафор переплітається в єдине ціле, що випромінює критику. Дуже важливо відзначити, що вірш, як уже було сказано, переповнений риторичними запитаннями, аж вісім із них пронизують увесь вірш, особливо в першій строфі. Ще одна важлива річ, яка помітна у вірші — інтертекстуальність. Вірш, як уже зазначалося, починається алюзією на твір «Вій»

Миколи Гоголя, а закінчується відомими рядками Шевченка. Відразу після згадки про „Вія“ Гоголя у вірші на перший план виходить біблійна зізда Полин, яка в „Апокаліпсисі“ означає події перед самим апокаліпсисом. Звізду Полин зображують у вигляді палаючої кулі, яка забруднювала річки та озера, гірчила воду, що стало причиною смерті багатьох людей. Цікавий факт, що назва „Чорнобиль“ і „Чорна билина“ насправді означають полин. Після Чорнобильської катастрофи зізду Полин, яка стала символом катастрофи, легко було асоціювати з аварією, яка забруднила три річки, знищила природу та спричинила багато людських втрат (ЗВІЗДА, 2023). Поєднання інтертекстуальності та риторичних запитань призвело до одночасного гніву, люті та образи ліричного суб'єкта.

Висновки

Дана дипломна робота охоплювала період Чорнобильської катастрофи, початок постмодернізму та шістдесятництва в Україні, біографію двох обраних шістдесятників (Ліни Костенко та Івана Драча) та аналіз їхніх вибраних творів. Можна зробити висновок, що Чорнобильська катастрофа є однією з найстрашніших, які випали на долю людства, особливо Європи та її частин, які інтенсивно постраждали від радіації. Її наслідки ліквідовують і сьогодні, а сильна радіація, яка пронизала Європу, досі є причиною багатьох злоякісних захворювань. Цією роботою я хотіла показати Чорнобиль як мотив для літературної творчості авторів, які пережили катастрофу. Поема „Чорнобильська мадонна“ та поезія Ліни Костенко справляють на читача дуже сильне враження, кожен автор по-своєму описує та попереджає читача про катастрофу, яка призупинила життя Європи. Обидва автори залишають свої послання майбутнім поколінням, щоб подібне лихо ніколи не повторилося, незалежно від причин. „Чорнобильська мадонна“ — поема, яку варто прочитати кожному, тому що вона викликає стільки різних почуттів водночас, багатство метафор і символів звеличує цю поему і надає їй особливого відтінку трепету, читач у деяких місцях відчуває, як якщо він перебуває в центрі самої катастрофи і спостерігає за людською агонією, яка поширюється навколо нього, як вибух. З іншого боку, поезія Ліни Костенко та її вміння висловити все людське страждання після катастрофи лише в кількох рядках дуже лякає, але з цього можна прочитати, що точний вибір слів, символів і метафор є вирішальним для короткої поезії з сильний і універсальний урок. Хочу також відзначити той факт, що ці два письменники пережили Чорнобильську аварію, і вважаю, що це одна з причин, чому їхні твори такі сильні та вражаючі. Переживання такої катастрофи залишає глибокий слід у людській психіці, а що ще може зробити письменник, як не народити з трагедії позачасові твори, які слугуватимуть нагадуванням майбутнім поколінням, що апокаліпсис, якщо ми будемо необережні, ближче, ніж ми думаємо і що життя іноді перетворюється на сцени з фільмів жахів.

Список використаних джерел

Наукова література

1. Гундорова, Тамара. *Післячорнобильська бібліотела*. Київ, Критика, 2005.
2. Драч, Іван. *Поєми*. Київ, Генеза, 2006.
3. Кузьменко, Володимир. *Історія української літератури XX - поч. XXI ст., том 2*. Київ, Академвидав, 2014.
4. Павлешен, Дарія. *Ukrajinski književni postmodernizam*. Zagreb, 2020.
5. Філат, Тетяна. *Особливості художнього трактування трагедії Чорнобиля в ліриці Ліни Костенко*. Дніпропетровська медична академія МОЗ України, 2018.

Інтернет-ресурси

1. Бази́ка, Димитрій; Сушко, Віктор. *Основні радіологічні та медичні наслідки аварії на ЧАЕС*. Національна академія медичних наук України, 26.04.2021. URL: <https://amnu.gov.ua/osnovni-radiologichni-ta-medychni-naslidky-avariyi-na-chaes/> (20.09.2023.,12:00)
2. Джей Джи. „Чорнобильська мадонна“ аналіз. Dovidka.biz.ua URL: <https://dovidka.biz.ua/chornobilska-madonna-analiz/> (3.4.2023. 16:06)
3. *Опозиційний рух у 60—80-х роках. Новітня русифікація та її наслідки в Україні*, URL: <https://uahistory.co/book/history3/49.html> (20.4.2023. 16:57)
4. Василь Овсієнко. *ШІСТДЕСЯТНИКИ (Ш., шістдесятництво)*. 06.11.2006. URL: <http://museum.khpg.org/1162803362> (22.4.2023. 15:20)
5. ЗВІЗДА ПОЛИН — ФРАЗЕОЛОГІЯ, URL: goroh.pp.ua/Фразеологія/звізда%20полин (20.6.2023. 17:26)
6. Костенко, Ліна. *Атомний Вій опустив бетонні повіки*. URL: mala.storinka.org/вірші-про-чорнобиль-від-українських-авторів.html (8.5.2023. 10:13)
7. *Хроніка Чорнобильської катастрофи та подолання її наслідків: цифри і факти*. Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", URL: <https://kpi.ua/2021-chornobyl> (20.9.2023. 11:12)

Резюме - Sažetak – Abstract

ЧОРНОБИЛЬСЬКИЙ АПОКАЛІПСИС У ТВОРЧОСТІ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

У даній дипломній роботі акцентується увага на чорнобильській атомній катастрофі як головному мотиві літературної творчості групи письменників, що діяли на початку 60-х років минулого століття, діють і сьогодні, і які були її свідками. трагедії, яка позначила людство. Коротко аналізується та розміщується в часових рамках сама чорнобильська трагедія, а також концепція творчості митців 1960-х років і постмодернізму, який, можна сказати, розпочався з самої трагедії в українській літературі. Після цього я проаналізувала творчість двох представників шістдесятництва: Ліни Костенко та Івана Драча. Я представила цих письменників коротку біографію, а потім проаналізувала поему Івана Драча „Чорнобильська мадонна“ та дві поезії Ліни Костенко „Атомний Вій опустив бетонні повіки“ та „Ми – атомні заложники прогресу“. З проаналізованих творів легко зробити висновок, що Чорнобильська катастрофа була страшною трагедією, яка яскраво увійшла в людську пам'ять, але ця ж трагедія породила й перлини української літератури, які переплетені сильними позачасовими посланнями та застереженнями, що така аварія ніколи не повинна повторитися.

Ключові слова: чорнобильська катастрофа, шістдесятники, постмодернізм, Іван Драч, Ліна Костенко

ČERNOBILSKA APOKALIPSA U STVARALAŠTVU ŠEZDESETNIKA

U ovom diplomskom radu fokus je na černobilskoj nuklearnoj katastrofi kao glavnom motivu za književno stvaralaštvo skupine književnika koji su djelovali početkom 60-ih godina prošlog stoljeća, a djeluju i danas, i koji su bili svjedocima te tragedije koja je obilježila čovječanstvo. Sama černobilska tragedija je ukratko analizirana i postavljena u vremenske okvire, isto kao i pojam šezdesetnika te postmodernizma koji je, može se reći, i započeo samom tragedijom u ukrajinskoj književnosti. Nakon toga, analizirala sam djela dvoje predstavnika šezdesetnika: Line Kostenko i Ivana Drača. Ove književnike sam predstavila kratkom biografijom, a nakon toga analizirala poemu Ivana Drača „Černobilska madona“ i dvije pjesme Line Kostenko „Nuklearni Vij sklopi svoje betonske kapke“ i „Mi smo nuklearni taoci napretka“. Iz analiziranih djela lako je zaključiti kako je černobilska katastrofa bila strašna tragedija koja se vidno usadila u ljudsko sjećanje, ali isto tako je ta ista tragedija iznjedrila dragulje ukrajinske književnosti koji su protkani snažnim sjevremenskim porukama i upozorenjima da se takva nesreća više nikada ne smije ponoviti.

Ključne riječi: černobilska katastrofa, šezdesetnici, postmodernizam, Ivan Drač, Lina Kostenko

THE CHERNOBYL APOCALYPSE IN THE LITERARY WORKS OF THE SIXTIERS

In this thesis, the focus is on the Chernobyl atomic disaster as the main motive for the literary creation of a group of writers who were active in the early 60s of the last century, and who are still active today, and who were witnesses to that tragedy that marked humanity. The Chernobyl tragedy itself is briefly analyzed and placed in time frames, as well as the concept of the 1960s and postmodernism, which began with the tragedy itself in Ukrainian literature. After that, I analyzed the works of two representatives of the sixties: Lina Kostenko and Ivan Drač. I presented these writers with a short biography, and then analyzed Ivan Drač's poem "Madonna of Chernobyl" and Lina Kostenko's two poems "Nuclear Vj closed its concrete eyelids" and "We are nuclear hostages of progress". From the analyzed works, it is easy to conclude that the Chernobyl disaster was a terrible tragedy that was vividly embedded in human memory, but this same tragedy also created gems of Ukrainian literature that are interwoven with strong timeless messages and warnings that such an accident must never happen again.

Key words: Chernobyl catastrophe, the sixtiers, postmodernism, Ivan Drach, Lina Kostenko